

Setembre del 1958

UNA INDUSTRIA QUE NO PROSPERA A CATALUNYA

"Per a noranta vuit de cada cent lectors, la literatura és la novel·la. Hi ha les seves obres i els seus autors, per a tots els públics, per a totes les edats. Dins la vastíssima indústria de la novel·la, la literatura no és altra cosa que un tast. La biografia i la història s'han de presentar sota una forma novel·lesca o novel·lada per arribar al gros públic. Moralistes, crítics i assagistes es veuen obligats, a desgrat de Minerva, a expressar-se sovint sota la forma de novel·la".

Aquestes paraules d'Alphonse Thibaudet, escrites l'any 1935, han mantingut tossudament la seva vigència. La gran indústria de la novel·la: heus aquí la incisiva síntesi d'un problema suscitador de múltiples equívocs. Thibaudet coronà el seu pensament afirmant que en prendre el mot literatura en un sentit de qualitat, de producció qualificada i no pas d'ús comú, de quantitat industrial, ens resignem a restar incomplets.

Es tracta, doncs, d'anar a la recerca d'un producte i servir-lo al màxim nombre possible de consumidors. L'editor es val de procediments complexos que permetin enllestir i competir. Sorgeix el best-seller, un rar vehicle de prosperitat comercial, una mena de "miss novel·la" que cal renovar constantment perquè les màquines i els calaixos no parin. Moltes

famílies depenen del llibre del mes i això, per bé que extra-literari, té un principi d'utilitat social. Però ha d'excloure tota la resta?

El nostre país, on moltes coses arriben per reflex, sofreix també la febre del llibre miraculós, que salvi un editor, que redimeixi un autor, que permeti bons estats de comptes als libreters. No obstant, basta un breu anàlisi per adonar-se que a Catalunya —i en català— la batalla del best-seller s'ha de considerar perduda per endavant. Perquè el nostre poble, per ara, llegeix poc i tot el més que permet en matèria d'èxits populars són tiratges excepcionals de dos mil exemplars.

Cal, així, encalçar el miracle, trobar fórmules, anar —fins on bonament es pugui— sobre segur. Un dels recursos més sòlids en aparença és el premi de novel·la. S'ha volgut prestigiar, dotant-lo esplèndidament, emparant-lo amb una publicitat encaminada a que tothom accepti la seva importància. Però no tot va d'acord amb les previsions: en un pròleg excel·lent publicat l'any 1956¹ en Martínez Ferrando, després d'explicar com és de desorbitada l'obsessió no-

¹ "La ciutat i el tròpic", de Ferran de Pol. No. 202 de la Biblioteca Selecta, Barcelona.

vel·lística, "estimulada tan alegrement sobretot per les empreses editorials", remarca que s'observa un a reiterada decepció sobre novel·les premiades.

Tan gran és el desencís i la diferència entre els càlculs comercials i els resultats, que alguna col·lecció de novel·la iniciada sota molt bons auspicis, ha començat a trontollar enmig d'un total escepticisme. Es lluita actualment per a salvar-la, amb una nova solució financera i un nou criteri dirigent, maniàtic, pontifical: s'arriba a l'acord que el que vol el públic —el client, diríem— és realisme, amb exclusió de tota altra tendència. És increïble que, a hores d'ara, es vulgui ressuscitar amb caràcter polèmic una tan vella qüestió. I, encara, reduint-la als seus termes més modestos, ja que es tracta del realisme com a aportació a l'estadística de la misèria i del plany, d'afegir més veus al cant general de la tristesa. No es té en compte (i gairebé es rebutja com a idea nociva) que en l'home són tan reals la il·lusió i la fantasia com el dolor i l'angoixa.

Deu ésser lícita l'esperança posada en un experiment tan poc original, però els resultats segueixen éssent pobres. No s'arriba més enllà, on triomf de l'esperit, de la repetició de vetustos esquinçaments de vestidures. És l'afany d'insistir en una literatura sòrdida, cruel, que en una època recent, provant de transformar els nostres pagesos (més a viat reposats, més a viat epicuris) en energúmens sanguinaris per veure si s'aconseguia convertir en "producte novel·lístic" uns ficticis drames rurals, no anava més enllà de perpetrar uns escenogràfics trasbalsos silvestres.

Ara, val a dir-ho com a exemple quasi increïble, es recorre novament a la tuberculosi per a estremir el lector. Als homes de la nostra generació, amb la capacitat de neguit desbordada per tants requeriments, ens costa de creure que es pretengui fer literatura forta a base de vòmits de sang locals. De manera que, de fet, el lector no s'estremeix. En el fons, confia que els protagonistes, amb l'ajut dels antibiòtics

i a mesura que l'enteniment els vagi allunyant de l'onanisme, s'aniran trobant millor.

Es curiós que una bona part d'aquesta literatura pessimista pretengui, seguint una moda que faciliti el desitjat èxit administratiu, atribuir-se un contingut religiós. Tal com l'entenen alguns escriptors catalans, la novel·la catòlica pren l'aparença d'un balanç de la brutícia i dels baixos instints, sembla una llarga llista d'insolits errors del Creador. S'oblida deliberadament, a mb una deixatada agressivitat redemptorista, que l'home és la única de les seves criatures a qui Déu ha concedit la gràcia del somriure.

Per aquest camí, s'arriba d'una manera quasi inexorable a confondre el mal humor amb la transcendència. Com que és més fàcil el primer que la segona, la simplicitat convida a noves fugides d'estudi i es proclama combativament que la gramàtica no serveix del tot per a explicar la vida. Aleshores, un altre intent patètic per aconseguir la "força" sobre bases febles es planteja amb afany de proselitisme: s'ha d'escriure malament. Ja no es tracta de millorar el lèxic popular a través d'una literatura nacional sino d'incorporar les corrupcions i els vicis de llenguatge, amb pretensions didàctiques, a la creació literària.

En tot això no hi, ha dissortadament ni l'atractiu de la novetat. Són velles pedres i velles ensopegades. És el fenomen universal de dissimular la incapacitat amb l'enfadament i l'empenta militant. Només en un país com el nostre on la crítica no té mitjans per a manifestar-se, podia rebrotar amb urc dogmàtic una tendència que ajuda amb tanta eficàcia a consolidar el marriment i el to infeliç que s'intenta imposar a tots els aspectes de la vida catalana. Obliga a la reflexió el fet que la censura, éssent com és tan primfilada en qüestions de moral sobreentesa, hagi deixat passar una novel·la com "El mar" (Premi Joanot Martorell 1957) en la qual els personatges semblen no tenir altra dèria que cordar-se i descordar-se els pan-

talons, elevar el pèl a la categoria d'imatge lírica i orinar-se per a celebrar qualsevol ocasió. S'orinen després d'un afusellament, emocionats per una agonia, després de matar un gat esclafant-lo a poc a poc amb els peus, a l'hora de sopar, sense treure la cullera del plat, gairebé beatíficament. "El vell era bo" conclou l'autor a rel d'aquesta escena. No es pot esmentar per res la poesia, celestina resignada en la feina àrdua, ingrata i probablement innecessària de facilitar les relacions entre la porqueria i la literatura. Perquè l'estil és aquest: (pàgina 173) "Enmig del pati, i d'esquena a la paret de les cases, vaig orinar, no amb el gust d'altres vegades, perquè tampoc, aquesta és la veritat, no en tenia gaires ganes. Però vaig treure l'encenedor de la butxaca per veure'm orinar. Aquella nit ho mirava tot amb ulls d'enamorat..."

Entre aquest romàntic enamorat i el seu pare té lloc de seguida una entrevista impregnada d'un homosexualisme incestuós que ocasiona un fàstic autèntic, perdurable, total. És possible que la sola lectura de referències com aquesta inciti a algú a comprar el llibre, amb la mateixa pressa que la gent corre quan es produeix un accident de trànsit, per veure si arriba abans que les ambulàncies i té temps, encara, de recrear-se amb la desgràcia. És probable que aquesta atracció, aquest "interès humà" tan primari, hagi influït en tot el procés que ha portat aquest llibre a veure victoriosament la llum. Si així és, llàstima per a tots nosaltres. Si val el presentar com a treball digne d'un màxim galardó literari l'aplicada feina d'anar prement els ressorts que posen de manifest la part més bèstia de l'home, quan parlem de teatre haurem de confessar que sempre ompliran més butaques unes quantes senyoretetes disposades a despullar-se en públic, que no pas qualsevol obra d'Eugene O'Neil o de qui sigui.

Naturalment, l'autor s'adona que cal parlar de missatge. "Es la joventut destruïda per la guerra", ambicions vaitot d'originalitat. La primera vegada que algú, fa molts anys, va

prendre aquesta idea com a punt de partida per a una novel·la, impressionà. Les dotzenes de vegades que l'intent ha estat repetit amb posterioritat, els resultats han depès de valors al marge de la simple troballa inicial. A la fi, s'ha vist que la joventut que pren la guerra, l'ambient o el medi social com a pretext per a decorar la baixa qualitat dels seus instints amb l'aurèola del martiri, és la pitjor, la menys considerable.

En "El mar", el criteri editorial d'anar minant les normes que han ordenat la nostra llengua, pren un caràcter tímid, com si es tractés tan sols de retrocedir caminant de puntetes, sense presses, d'una manera insidiosa. Gratuïtament, es fan passar com a bones formes com porxe, fondo, carabassa, galàpet i altres de semblants que no poden emparar-se amb el pretext de la modalitat dialectal. Si no se surt al pas d'aquestes manobres, tota la tasca realitzada, una de les poques al voltant de las quals els catalans havíem aconseguit la coherència i la unificació, es perdrà estúpida.

La reacció d'enuig o de malestar, que no és pas absent en alguns escriptors i editors, no aconsegueix desplaçar en el camp de la novel·la el prestigi oficial del mal gust. El dany té el suport de la pugnacitat doctrinària i seguirem veient en l'ensopiment morbós l'orgull d'una croada. A més, la fantasia no s'avé per naturalesa a topar de front amb el fanatisme i sovint, en elevar-se, dona la falsa sensació de fugir.

Si a Catalunya fos permesa la publicació regular de revistes en el nostre idioma, ja hi hauria entrat el corrent vivificador que en algunes nacions d'Europa reacciona contra el fer i refer el memoràndum de les tribulacions humanes. De les obres de l'esperit se n'ha d'esperar més que el simple diagnòstic dels nostres mals. Se'ls pot exigir que tinguin l'ambició de proposar remeis. I que ajudin l'home a no avergonyir-se dels seus moments d'alegria: és, almenys, tan transcendent com la tristesa i té amb freqüència un poder creador molt més gran.

DESPRES DE LA TEMPESTA

Fa sis o set mesos, en una conversa de la qual ens ha quedat record, el pintor Joan Jiménez em deia que no podia concebre quina evolució seguiria l'art no figuratiu, quines pròximes etapes hauria de cobrir per a no perdre contacte amb l'actualitat. Vaig contestar-li que em semblava a mi que arribaríem, en un termini més o menys llarg, a la pintura mental, que prescindiria no tan sols de la més lleu servitud imitativa, sinó de tota dependència de la matèria. El buit absolut, el buit en el sentit físic, preservaria l'obra d'art de tota contaminació grollera i entre l'artista i el seu públic s'establiria una comunió ideal, perfecta, sense el risc de les interpretacions. La pintura ja no seria més davant dels ulls, sinó davant l'esperit, ella sola amb l'ànima, sense haver de rendir comptes tangibles a ningú.

I el cas és que ja s'ha celebrat a París, fa poques setmanes, la primera exposició sense quadres. Yves Klein, un minyó amb barba espessa i americana de vellut, ha invitat la gent a visitar una sala nua, amb les parets blanques, sense res. Res, vull dir, des d'un punt de vista primari, ja que Yves Klein té, en càrrega intencional, una gran densitat.

Els abstractes s'enfronten a aquest tombant històric sense armes, se'ls veu una mica perduts i esverats. Mentre els seus estats majors busquen la manera de donar el pròxim pas i reprendre la perduda iniciativa, les infanteries reaccionen d'una manera pobra, una mica infeliç. "Es una broma", diuen alguns, amb una molèstia interior i una absència de recursos polèmics que els glaça el somriure a flor de llavis.

El dia de la inauguració, una ciutadà va acostar-se a Yves Klein i amb ganes de comprometre'l, amb un to murriesc, preguntà: "I quantes obres heu exposat, mestre?". El pintor mentalista —em permeto oferir qualificatiu als crítics— que trepitjava un terreny ferm, respongué sense girar-se: "Aquesta és una pregunta tan idiota com la que sovint es dirigeix als abstractes inquirint què representen els seus quadres". Tots els presents (cal tenir en compte que el primer dia desfilaren per l'exposició prop de dues mil persones) s'adonaren que

l'art no figuratiu retrocedia de sobte per a quedar en mans dels historiadors, com una mena de sobrant de guerra. Tribut inexorable a l'antiga llei d'haver de cedir el pas, els abstractes s'enfronten al dolor de veure's desbordats: el que intentin per a defensar-se, els anirà endreçant a l'arxiver que des d'ara els correspon.

En conseqüència, ja es pot fer un balanç de l'art immediatament anterior al mentalisme. O, almenys, començar l'aportació de dades que facilitin l'estudi d'aquest període tan interessant.

L'art no figuratiu significa en aquest seu passat recentíssim una contribució important a la revolució social, en l'intent de donar accés a les masses a zones de l'esperit que semblaven intocablement minoritàries. S'ha aconseguit que tothom pugui pintar, mai no hi havia hagut tants pintors com ara. Però si bé és cert que en l'aspecte creador la pintura abstracta ha posat els pinzells en mans dels desheretats (usant, referida al talent, una frase grata als demagogs), seguia mantenint-se per altra banda un complicat sistema de marxants i de valors, que escollia, consagrava i fixava preus que deixaven fora de l'abast popular les peces considerades com a millors. El poble podia crear i contemplar, però no posseir. Així subsistia encara una irritant limitació, una muralla que el mentalisme acaba d'enderrocar victoriosament. Perquè, tothom que ho desitgi de debò, podrà tenir algun Klein a casa seva sense afectar en absolut el pressupost familiar, la qual cosa convida a l'optimisme. Es la grata sensació d'haver arribat a terme després d'un llarg viatge, o el moment dolcíssim en que s'esgota bonament un tema i ja es pot parlar d'una altra cosa.

El conreu de l'art tornarà a les ínfimes minories, que treballaran durant anys en una semiclandestinitat, purgant amb l'ascetisme (com era de preveure) l'abundància i quasi l'excés que acabem de viure. Serà, pensem, un moviment vast i auster que retornarà a les minories el reconeixement de la seva dignitat sense que se les pugui acusar de reaccionàries, perquè ja és vivíssim el sentiment que les masses, almenys en intenció, estan ben servides. Es un sentiment que pesa damunt tots els aspectes creadors. Cada vegada es construeixen sales d'espectacles amb més cabuda i s'intenta amb desesperada excitació elevar els tiratges de periòdics i de llibres. Ja hi ha, per sort, una multitud d'esforçats treballadors intel·lectuals que no cessen de proporcionar el material necessari a impremtes, pantalles i escenaris. S'acosta el moment en que es podrà demanar que no siguin mobilitzats aquells que creuen de bona fe que és més desitjable portar Déu a dins que bastir catedrals.

TESTIMONIS DE QUALITAT

Kenneth Young, crític literari del *Daily Telegraph*, en un assaig sobre la novel·la anglesa durant l'any 1957, diu el següent: "Qualsevol consideració que es faci sobre la nostra novel·lística en l'actualitat, ha de prendre com a punt de partida no pas la cambra d'estudi del crític, sinó el departament financer de l'editor".

Després de considerar els costos dels llibres i els preus de venda al públic, Kenneth Young afegeix: "La majoria d'empreses editores no tenen resistència econòmica per a una llarga espera. Volen un cop immediat. I aquesta classe d'èxits avui dia —deixant de banda algunes extraordinàries circumstàncies— només s'aconsegueixen quan el cinema adapta una novel·la. D'aquesta manera, moltes novel·les s'escriuen i es publiquen pensant en tal possibilitat, i això no exigeix generalment una excepcional qualitat d'estil. I com que els productors cinematogràfics es retreuen i les sales es tanquen per falta de públic, aquest al·licient no pot durar d'una manera indefinida. Es possible que en el futur el reemplaçi la televisió; però sembla que de moment decaurà el nombre global de novel·les per a no retornar més al seu present estadi".

"Moltes persones consideren això com un bon senyal. Es publica massa avui dia, almenys masses coses sense prou qualitat literària o significat actual. Però la situació present és malsana en ella mateixa perquè existeix una rasa entre la novel·la de valor i la novel·la que cerca primordialment la popularitat. Malsana, també, perquè existeix una tendència que porta una d'elles a l'anèmia i l'obscurantisme i desposseeix l'altra d'ideologia i d'art. No és una situació nova: el mateix pot dir-se de la poesia i del teatre".

CARTA DE BARCELONA

Un amic meu, poeta excel·lent, en el curs d'una defensa del tremendisme literari, m'escriu que tal com estan les coses a Catalunya, s'averkonyiria d'ell mateix si seguís cultivant una poesia de jardí i de saló.

Li contesto que el seu jardí havia donat fruits de primeríssima qualitat, i que no me'l puc imaginar abandonant-lo per a descendir a un solar ple de brutícia i posar-se a donar puntades de peu als pots de llauna.

Si es tractés d'oferir-m'ho a mi, li dic, preferiré sempre les coses que collia en el seu jardí, que el que trobi en el solar en els moments més afortunats de la recerca.

Conte

LA BATALLA DEL CINC DE MAIG

El president municipal de Santa Rita rep l'enviat de "Life" amb una mirada compungida, balbucejant uns mots, mig de súplica, mig de beninguda:

—Segons què, no ho retrati, per favor. Mister, mister...

—Mister Ralph Arakelian —respon l'americà amb una lleu reverència.

A la presó, vestit de general francès del temps del segon Imperi, Amador Garcia contempla melangiosament les reixes. "L'has feta grossa, Amador. Quin compromís!" diu l'alcalde amb enuig. El periodista pren unes quantes notes i, de sobte, pregunta:

—I el general Zaragoza?

"Està hospitalitzat —contesta el president—. Té un trenc al front que li arriba a l'orella".

Mister Arakelian contempla la plaça a través de la finestra. Grups d'indígenes amb l'uniforme de zuaus, arrossegant uns toscos fusells de fusta, mantenen una actitud d'hostilitat enfront d'altres grups de nadius armats amb canyes llargues. Aquests darrers van vestits com els indis muntayencs, però porten uns barrets d'un model ja en desús que, als ulls dels coneixedors, els donen una arcaica aparença. Molts d'ells duen benes amb taques vermelles.

—Es pintada la sang? —vol saber mister Ralph Arakelian.

—Tant debò que ho fos. Tant debò! No passaríem el tràngol d'ara —respon el batlle—. I aquests són els que poden caminar. A l'hospital i a l'escola, habilitada com a lloc de socors, hi ha els que no s'aguanten drets.

L'americà segueix anotant i fent noves preguntes:

—I els francesos, han tingut baixes?

L'alcalde passa per un moment de desconcert. "Els francesos? Quins francesos?". Però reacciona de seguida. "Ah, sí! Aquesta colla d'animals..."

El general Laurencez (nascut Amador Garcia) té un gest de defensa del gloriós uniforme que porta. S'alça, i, agafant-se als barrots que el tanquen, diu amenaçadorament:

—Sense insultar, don Cosme, que hi tornarem a ésser...

Després, dirigint-se al periodista, afegeix:

—I això de "Zaragoza" ja ho pot esborrar, que es una ofensa col·lectiva. Es tracta d'un desgraciat vestit de general. Es en Nicanor Andere, un jugador i un gandul.

L'estranger retrata el pres, que s'ordena les medalles i es posa resignadament de mig perfil.

Tot canviant el *film-pack*, mister Arakelian inicia el seu interrogatori:

—Però, què ha passat?

El general Laurencez mira el sòl i l'escarbotja amb els talons.

—Es que el ximple d'en Nicanor va ballar amb la meva promesa. Fa dies que l'empaïta, i jo li he anat dient: "Nicanor, et faré a miques. Nicanor, no passaràs d'aquesta festa nacional..."

L'alcalde l'interromp amb ira:

—Analfabet! Mal patriota! Què té a veure la teva noia amb la batalla? Eh? Apa, digues!

—La batalla, la batalla —murmura el general captiu.— Valenta llauna! Cada any el mateix resultat. Acabarà no venint ningú. Es com un cinema on passessin sempre la mateixa pel·lícula.

—*What?* —pregunta mister Arakelian amb una cara de profunda ignorància.

El general Amador-Laurencez se'n fa càrrec i prova d'ésser més explícit: "Es com un partit de futbol que es repetís periòdicament entre dos equips i acabés sempre sis a zero a favor dels mateixos".

—*What?*

L'americà mou el cap com un gran perdiguer obedient i aplicat, sense deixar la seva expressió d'estupor.

—Es —afegeix pacientment l'Amador amb ganes d'ajudar— com dues novenes de *base-ball* que només juguessin entre sí, amb un guanyador constant i un resultat idèntic. Posem per cas, onze carreres a una.

—Ah! Oh! Ja ho entenc. Es un exemple diàfan—, diu el reporter amb l'alegria d'haver arribat al fons del problema.

Don Cosme replica amb un to amable que no ho ha entès gens:

—L'any passat vam tenir més gent que la Passió d'Ixtapalapa. I sense propaganda, a la callada, que és la manera seriosa de fer les

coses. Si no hi hagués tanta inconsciència, —afegeix mirant de reüll a l'Amador— tindriem més anomenada.

Estira mister Arakelian per una màniga, portant-lo cap el carrer. En el moment de passar la llinda, l'Amador els obliga a girar-se amb els seus crits:

—Compte amb el sabre, don Cosme, que era del meu avi. Si s'arribés a perdre, en parlariem!

—Animal, més que animal...

A fora, el sol de migdia aplanava el poble i les cases reverberen. La desolació regna per tot. De les barbadades i dels fanals pengen garlandes desfetes, brutes, i a un costat de la plaça es veuen les runes d'una tribuna de fusta amb tot d'al·legories triomfals. Un indi vell i un noieta recullen les restes d'una parada de síndries i una dona neteja amb aigua i sabó un tros de paret amb taques de sang.

—Ho sento de veres, don Cosme —diu mister Arakelian amb aflicció.— Jo sé com costen de cicatritzar aquest mena de ferides. Voldria saber —prosegueix sense matisar el canvi del seu interès— si hi ha alguna raó històrica o geogràfica perquè Santa Rita hagi pres a càrrec seu una responsabilitat tan gran.

—Cap, ben segur que cap. En tot cas, hi hauria una raó escenogràfica.

Don Cosme somriu, satisfet de poder mostrar la riquesa dels seus coneixements.

—Escenogràfica?

—Sí. Veu aquest puig que domina el poble? Doncs té la mateixa silueta, gairebé la mateixa alçària i el mateix nom que el Puig de Guadalupe, de Puebla, on el cinc de maig del 1862 foren derrotades les tropes franceses del general Laurencez pels mexicans que comanava el general Zaragoza.

—Es molt interessant.

—Molt. Un ajuntament amb ganes de fer coses, difícilment podia passar per alt una circumstància tan notable. Així és que decidirem celebrar la data, cada any, amb un simulacre de la batalla.

—Es una idea excel·lent.

—Tothom ho troba. Els començaments foren modestos, com tot, però des del principi s'imposà la grandiositat de l'escenari. Els comparses disfressats de tropes mexicanes entren a la plaça del poble pel costat d'orient. Els francesos, per ponent. Les forces topen sota el balcó principal del municipi i després d'una breu escaramussa, els francesos es dispersen abandonant les seves banderes i els nostres els empaiten pels carrers. Es instructiu i estimulants. El primer any, vam rebre una carta del diputat provincial, felicitant-nos, i l'any passat

un telegrama del President. I ara, per culpa d'aquest ramat d'idiotes...

Don Cosme s'agafa el front amb posat de desolació i el corres-pensal americà li expressa la seva simpatia i pregunta si no s'hauria pogut fer res per a evitar-ho.

—Qui sap! La cosa ha tingut des dels seus inicis derivacions socials. Per a formar els dos grups, sempre hem dividit els xicots del poble en dues categories: els que es poden comprar l'uniforme de francesos i els que no. Per raó natural, els primers pertanyen a les classes benestants, van millor alimentats, són més saludables. Els altres, els pobres, amb la seva roba de cada dia i el barret i la canya pintada amb purpurina que els paga l'ajuntament, passen. No hem pogut impedir que covin ressentiments. Deixen transcórrer la temporada dels assaigs odiant-se i les famílies que tenen joves en bàndols antagònics no es saluden...

—Però aquesta rivalitat —s'atreveix a dir tímidament mister Arakelian— deu ajudar el realisme de la batalla.

—Home, sí. Fins ara no hi havia queixa. L'Amador Garcia —el que acabem de veure— ja fa tres anys que s'encarrega del paper de general Laurencez, perquè és el noi que té la pell més clara d'aquestes rodalies. No és mala persona, però s'excita. I només faltava que Nicanor Andere (general Zaragoza durant les dues darreres representacions) es posés al cap rondar-li la núvia...

—Ah, aquests enamorats llatins! —exclama el periodista, exultant per la seva presa de contacte amb els exòtics costums del sud.

Don Cosme calla un moment i pensa: "Aquest també és un animal". L'observació li descarrega l'ànima. Fa un sospir, encén plàcidament una cigarreta i continua:

—Això d'ahir fou terrible. A les dotze del migdia, amb la plaça plena de públic i els convidats d'honor ocupant els seus llocs a la tribuna, va fer entrada el general Laurencez al front dels seus francesos. Venien com lleons i, a la primera embranzida, atropellaren els mexicans, que es van escampar a la desesperada. Jo vinga explicar a les autoritats que ens feien l'honor de visitar-nos que allò era un episodi, que després ja veurien com es respectava la veritat històrica. Però jo suava, tenia una angúnia i una ràbia que m'omplien tot el cos. Fent un apart, procurant que només em sentís l'interessat, vaig dir al general Zaragoza (que s'havia refugiat amb uns quants lleials darrera la tribuna i aferrava la nostra bandera amb les dues mans): "Nicanor, si no ataqués i guanyés tal com hem quedat, t'escanyaré". Ell va respondre que la culpa era del pervers de l'Amador. I com que és un xicot volenterós i no li falten mai les ganes de complir, aplegà els seus homes amb el propòsit d'aprofitar la protecció de la tribuna per a emprendre un contraatac. La veritat és que no tingué temps de res. Com uns bojos, el general Laurencez

i els seus zuaus bolcaren la tribuna, sense respectar els civils, i derrotaren els mexicans que, com ja he dit, no van tan ben alimentats. L'Amador, amb el sabre del seu avi de cantell (les coses tal com siguin), va donar un cop al front del general Zaragoza i li prengué la bandera. Ja no quedava cap dubte, la tragèdia s'havia consumat: aquest any, han guanyat els francesos.

Mister Arakelian procura exterioritzar la seva compunció. De sobte es redreça i diu:

—Crec poder afirmar en nom del meu govern que, en el seu temps, si una cosa així s'hagués esdevingut a l'escala real, el president Lincoln els hauria tramès reforços.

"Quin tipus més bèstia!" —remuga l'alcalde per a desfogar-se una mica— "Sempre ens envien gent així..."

—Què deia? —pregunta amatent el foraster.

—Res, que la meua carrera política s'ha vist molt afectada. En els pobles, l'oposició no es deixa perdre mai oportunitats com aquesta.

Mister Arakelian s'atura, dubtant entre saltar un munt de canyes pintades i barrets o rodejar-lo. Don Cosme l'empeny suaument perquè doni la volta. "Les canyes són molt traïdores", explica.

—Podré retratar al general Zaragoza?

—Ara hi anem.

Davant l'escola hi ha un grup de dones ploroses, embolicades amb xals grisos. Uneixen els seus planys als gemecs esmorteïts dels homes.

L'alcalde entra prodigant a tothom frases de consol. El repòrter es descobreix, perquè el lloc inclina al respecte i al recolliment.

Estès en una llitera, el cabdill del patriotisme periòdic sofreix en silenci la seva humiliació i el dolor de la ferida. Al seu costat, una noia amb els cabells llunts, trenats amb llana de colors, li dedica una sol·lícita tendresa.

—Però Adela! —exclama don Cosme estupefacte—. Què hi fas aquí? No estàvem a que eres la núvia de l'Amador Garcia?

—Ja no, don Cosme, ja no —la noia obre uns grans ulls negres, brillants—. El que ha fet l'Amador no té perdó i el meu pare no el voldria mai com a gendre. Ara sóc la núvia d'"ell".

L'Adela prem la mà de Nicanor Andere, plena de rubor, i el ferit prova de somriure, però li tiben els punts de sutura i ho deixa córrer.

El president municipal obre els braços, alça la mirada i sospira com si s'hagués tret un gran pes del damunt. S'asseu a la vora del llit i, tot eixugant-se el front, va dient: "Home, això sí que està bé! Quina alegria em doneu, fills meus, quina alegria!"

Mister Ralph Arakelian intenta seguir els esdeveniments, però

va una mica pesat d'esperit i es perd. Amb les barreges s'ha anat diluint la vivacitat del seu origen armeni i ara necessita analitzar-ho tot amb calma abans de lliurar-se a cap emoció.

Don Cosme, que se'l mira com si contemplés un gran insecte giravoltant a l'entorn d'una bombeta enorme, tracta d'espolsar-li la sopitesa:

—Retrati'ls, home, retrati'ls amb tota confiança! I quan escrigui els peus de les fotografies, posi que a fi de comptes ha guanyat el general mexicà. Ho considero una contribució necessària, quasi obligada, a la política del bon veí...